

több, mint könyvek; 3. azok a könyvek, amelyek kevesebb, mint könyvek. Első kategóriába tartoznak azok a „szép“ könyvek, amelyek világosak, jól tagoltak, mesterien írottak és teljesen egyszerűek (Cuvier, Humbolt, Bichat, Faraday, Darwin művei). Harmadik kategóriába sorakoznak azok a művek, amelyek már előfeltételeznek olyan tárgyakat és ismereteket, amelyeket az illető mű nem közöl. A második kategóriát alkotják Shakespeare, az Upanishadok, a Biblia, Platon, Kant, Goethe, stb. —; az ide tartozó műveknek közös jellemvonása az, hogy valami olyanra mutatnak, utalnak rá, amely a könyvben ugyan ott van mint sejtetés, de nem nyíltan, hanem mint titok; ezek a könyvek symbolikusan hatnak, nem *közlők*, hanem *közzetítők*, közvetíteni akarják nekünk azt a titkot, amely ezen könyvek sokszor ismeretlen szerzőjének lelkében élt.

Philosophusok emlékezéseiben elmélkedő, kutató, töprengő lelkek képe integet felénk, a szellemért folytatott nehéz küzdelem forró lehellete csap meg, megnyugvások és bizonyosságok derűs nyugalma hívogat és biztat. Bizonyosságot ébresztenek lelkünkben irók az iránt, hogy a szellemi alkotások értéke örök és a szellem jogaiért folytatott küzdelem a küzdők lelkének el nem ragadható, meg nem csufolható békességet szerez.

Bartók György.

## Hallgatás.

Hallgatni arany, — mondja a közmondás és hozzátehetjük: hallgatni erő. Milyen erő van néha a hallgatásban! Nézzetek meg egy fecsegő ember mellett egy hallgató embert, egy művészen hallgatni tudó embert. Mert a hallgatás *művészet* is. Milyen gyenge az a fecsegő ember, milyen kiszolgáltatott a maga érveinek egész hadseregével, hogy izzad, hogy vörösödik ki, hogy fecsérel el az énjét. Rábeszél, kapacitál, perorál, intrikál és hogy elgyengül aközben, nyugtalanná lesz, zavarossá lesz, kijön a sodrából. Nézzetek mellette azt a hallgató embert. Milyen tömör ez a hallgatás, milyen masszív, milyen megsemmisítő. Ugy pattannak le róla a fecsegő érvei, mint gránitról a borsószemek. Mennyi önmagátbirás, mennyi egység van ebben a hallgatásban — mert *önmegtartóztatás* van benne. Vajjon kihez járt iskolába az ilyen hallgatóművész, hol tanulta művészetét? Én azt hiszem, az embertelen östermészettől tanulta. A fáktól. Hogy tudnak hallgatni a fák és kifejezni mégis a bennük lakozó erős, igaz lelket! Milyen beszédes egy-egy öreg kőrefának, diófának, tölgynek, bükknek, fenyőnek a némasága. Mennyi megvetés lakozhat bennük a körülöttük nyüzsgő, locsogó-fecsegő embertársaság iránt. Ők csak a végtelennel beszélgetnek, s a széllel. Egymással csak akkor, — ha csakugyan van mondanivalójuk. És a sziklák! A sziklák hallgatása: csupa fölény és hatalom. A legnagyobb hatalmasságok mind hallgatók. A halál hallgató, esendben végzi munkáját millió miazmával; Isten is hallgató. Malmi lassan, zajtalanul és észrevétlenül örölnék. Nincs kattogás, nincs berregés. Óriási, hangtalan, kísérteties malomkerekek forognak pedig éjjelnappal, körülöttünk, bennünk, felettünk, alattunk, mindenütt. Az örökkévalóság a csend maga. Ó, nem az gróv, aki tovább bírja beszéddel, hanem aki tovább bírja hallgatással.

Én, ha sokat beszéltem — egy kicsit mindig szégyelem magam.

R. S.

## Bihari Sándorról.

A mi Bihari Sándorunk levelei elunottan ásitva pihentek színes pántlikával átkötve Tauszig Hugó uramék, Bihari első pártfogójánál és előkotorászhatók ott, a magyarosan bokrétázott tulipános ládafiakból. Lezárt élettitkokat nem bolygat szívesen a szem, minek is hajtson minden esztendőben az emlékezés régi vágyvirágokat, elandalodott szenvedélylombokat és hangulatokba tört ágakat, minek öröklődjenek át az álmatlan éjszakák álmatlanságai a festők trónörköseire? A tulipános ládafiában felnavatalozva aludtak az ákom-bákomok a meghalt élet vitrinjében, nem is nyultam volna hozzájuk, hisz ugys élnék az ugaron és a Bihari-vásznakon az el nem felejtett figurák; a „Bíró előtt“, meg „Az Ő nótája“, hát akkor minek felidézni, kianalizálni, felébreszteni a festő játékarát, arcának tüztét, tekintetének akarását? Nem bántottam volna őket, ha egy antik francia regény, amiben Zola szelleme csodásul és címe: „L'oeuvre“ nem ráncigálta volna életem Bihari leéltnek látszó akarásait és ha ez a regény feszültségével nem kíváncsiskodott volna Bihari élete után és ha ez a regény nem hívta volna elő az egykori nagy festő pillantásait, mint azok az anvák, kik vergődéssel és vonaglással parancsolják vissza magukhoz az elrejtőzött fiut . . . A L'oeuvre gondolatai, akarásai közösek és kontaktusban élnek és asszociálódnak Bihari Sándor szárnyecsapásaival. S a tulipános ládában, hol lámpással keressük a betűkkel kirajzolt lélekarcot, egyszerre csak megelevenednek és falakra sietnek a betűk árnyai, a meg nem csinált vázlatok, tervek, kompozíciók, melyekhez a régmúlt ecsetelt színeket. És belecsillognak megint a napsütésbe a célok és messzire szárnyalni akarások és felpeszdiül az élet, mint antik époszokban a hősök, kik nem tudnak meghalni, hanem felragyognak és felkiváncsoznak, mint époszrakéták egekbe és csöndességekbe! Bihari Sándor leveleiben él a cél, mint a L'oeuvre Claude Lantier, ki benne él halála után is akarásaival az igaz piktorokban . . .

Vannak levelek, melyben a megsebzett szívek sikongva térdepelnek mindörökké hajolva egy nőszobor előtt.

Bihari levelei nem ilyenek.

Vannak aztán levelek, melyek a csend éjszakájában íródnak, mikor a konturokat, a színeket torkonragadják a sötétség, mikor nem játszik a zongora, mert fel talál ébredni a szomszéd, éjszaka, mikor csak önmagával dadogva zokog az ember s figyeli lelkének kisugárzását, éjszaka, mikor élettitkokat és mesterszolgákat lehel papírra a hervadt szája, éjszaka, mikor ölmosan világít a remény és rossz cigaretták füstjét köhécseli a mell.

Ilyen éjszakák írták Bihari Sándor leveleit.

Vannak aztán levelek, melyben az élet lerongyolódva kuszlik és mégis emberfeletti hittel, vallásossággal glóriáznak a glóriák, mint a münbergi templomban, hol interieur keresett. Ez a Bihari akarások sejtelmes interieurje.

Vannak aztán levelek: Wagner-episztolák és Beethoven-hangszerjegyzetek, melyekből kimuzsikál az élet. Bihari levelei is ilyenek, mikor éjszakánként a papir villogó tükrébe mereng és megfesti lelkének önarcképét.

Ez Bihari elképzelt szimfóniája.

Vannak aztán levelek, melyek a hajnalos válaszókat várják, mint Mednyánszky képeim a szürkületet, mikor a halmalt várják, megvilágosodik és beteljesedik a Minden. És jön büszkén a beérkezettér, mikor már nem kell sietni, futni új motívumok és tájinformációk